

MİR GİYÂSEDDİN MANSÛR

382-386; IX/1, s. 378-379; XIX, 313; İrec Efşâr v.dğr., *Fihrist-i Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî*, Tahran 1348 hş., XI, 237-238; XII, 304-305; XIV, 97; XVI, 208; Münzevî, *Fihrist*, II/1, s. 765-766, 816, 897; II/2, s. 1534; R. Mach, *Catalogue of Arabic Manuscripts (Yahuda Section) in the Garret Collection Princeton University Library*, Princeton - London 1977, nr. 2397; Seyyid Abdullah Envâr, *Fihrist-i Nûsah-ı Haftî-yi Kitâbhâne-i Millî*, Tahran 1357-65 hş., V, 349-350; IX, 165; X, 524-525; Bekir Topaloğlu, *Allah'ın Varlığı: İsbat-ı Vâcip*, Ankara 1981, s. 117; Seyyid Ali Cevân, *Fihrist-i Kütüb-i Haftî-yi Kitâbhâne-i Âsitân-ı Kudûs-i Rażavî*, Meşhed 1365 hş., I, 294, 299-300; M. Âsaf Fikret, *Fihrist-i Elibâ't-ı Kütüb-i Haftî-yi Kitâbhâne-i Merkezi-yi Âsitân-ı Kudûs-i Rażavî*, Meşhed 1369 hş., s. 31, 130-131, 135, 158, 188, 189, 194, 198, 201, 208, 215, 278, 286, 308-309, 321, 335, 341, 370-371, 391, 463, 532, 543, 666-667; Harun Anay, *Celâleddin Devvânî, Hayatı, Eserleri, Ahlâk ve Siyâset Düşüncesi* (doktora tezi, 1994), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 83-86, 117, 120, 131, 140, 146, 153, 168, 182; Mahmûd Fâzil, *Fihrist-i Nûshahâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i Dânişkede-i İlahiyyât ve Ma'ârif-i İslâmî*, Meşhed 1376, I, 373-374; A. J. Newman, "Daştaki, Giât-al-Din", *Etr.*, VII, 100-102.

HARUN ANAY

MİR HASAN DİHLEVÎ

(bk. GULÂM HASAN).

MİR HÜSEYNÎ

(bk. HÜSEYNÎ SÂDÂT el-GÜRÎ).

MİR İMÂD

(bk. İMÂD-i HASENÎ).

MİR LEVHÎ

(میر لوحی)

Seyyid Muhammed b. Muhammed
Hüseynî Müsevî
(ö. 1083/1672'den sonra)

İsfahan'ın ileri gelen
Şii âlimi.

Aslen Sebzevârî olup İsfahan'da yaşamıştır. Mutahhar ve Nakîbî gibi lakaplarla da anılır. Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Mîr Levhî'nin biyografi yazarlarının dikkatini çekmediği anlaşılmaktadır. Sadece Muhammed Ali Müderris'in *Reyhânetü'l-edebe*'inde kendisinden birkaç satırla bahsedilir (VI, 235-236). Büyük ihtimalle 1110 (1698-99) yılında ölen Muhammed Bâkır el-Meclisî'nin çağdaşdır. 1081-1083 (1670-1672) yıllarında reddiye türünde yazdığı *Kifâyetü'l-mühtedî* adlı

eserinin (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, I, 427) değişik yerlerinde kendisinin Bahâeddin Âmilî (ö. 1031/1622) ve Mîr Muhammed Bâkır Dâmâd'ın (ö. 1041/1631) yetişkin öğrencilerinden biri olduğunu belirtmektedir. Âmilî 1031'de (1622) vefat ettiğine göre Mîr Levhî'nin hocasının yetişkin talebelerinden biri olarak nitelenebilmesi için yirmi yaşından aşağı olmaması gerekir. Bu takdirde 1010 (1601) yılı civarında doğduğu söylenebilir. Öğrenimini tamamladıktan sonra daha çok Şii kelâmı, on ikinci imamlarla ilgili problemler ve İslâm tarihi konularında temayüz eden Mîr Levhî bütün şekilleriyle tasavvufun aleyhinde tavır almıştır (*EP* [İng.], VII, 94). Bu dönemdeki eğitim ve öğretim faaliyetleri ve yetiştirdiği öğrencileri hakkında yeterli bilgi olmamakla birlikte yaşadığı devrin önde gelen âlimleriyle münazarlarda bulunduğu, toplumda yerleşmiş bazı fikirlere karşı çıktığı, özellikle Muhammed Bâkır el-Meclisî ile tasavvufa ilgisi bulunan babası Muhammed Takî başta olmak üzere bazı âlimlerin düşüncelerini eleştirdiği bilinmektedir (Mirza Hüseyin Nûrî Tabersî, *Feyz-i Kudûsî*, s. 82, 195).

Mîr Levhî, Emevîler'e karşı isyan eden Ebû Müslim'in zalim Abbâsîler'in hilâfeti elde etmeleri için çaba gösterdiğini, hiçbir Şii imamıyla dostluğunun bulunmadığını, sonunda kendisinden daha kötü bir kişi olan Halife Mansûr tarafından öldürüldüğünü yazması sebebiyle Muhammed Takî Meclisî'nin konuyla ilgili fikirlerine karşı çıkmış ve halkın bir kısmı onu ciddi şekilde rahatsız etmişti. Bu esnada çağdaşı bazı âlimler Mîr Levhî'nin düşüncelerini savunmuş, *İzhârü'l-hak ve mi'yârü's-şiddak* müellifi Seyyid Ahmed el-Alevî el-Âmilî gibi âlimler yazılarıyla onu avamın şerrinden korumaya çalışmışlardır (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, IV, 150-151). Genellikle bu olayda halkın ve bazı ulemânın Mîr Levhî'ye karşı cephe alması, Muhammed Takî Meclisî'nin daha önce Ebû Müslim'i öven ifadeler kullanması yanında Mîr Levhî'nin Hallâc-ı Mansûr'u yeren sözler sarfederek sûfler aleyhindeki düşüncelerini ortaya koymasına bağlanmaktadır. Muhammed Bâkır el-Meclisî'nin rec'at hususunda kaleme aldığı kitabın Şii inanışındaki insanlara zarar vereceğini düşünen ve kendisinden bu esere bir reddiye yazması istenen Mîr Levhî *Kifâyetü'l-mühtedî*'yi telif etmiş, burada Meclisî'nin hadislerin ilgili birçok yorumunu reddetmesinin yanı sıra bu müellifin babası ve kendisi hakkında müşahedeye dayanan

önemli bazı tesbitleri ortaya koymuştur. Mîr Levhî'ye göre Şia arasında akaid, hadis ve fıkıh konularında büyük müctehid unvanını alan bu kişiler, İsfahan'da cahil insanları çevrelerinde topladıkları için hiç kimse onlara karşı çıkmaya cesaretini göstermemiştir. Mîr Levhî'nin Muhammed Bâkır el-Meclisî'ye yönelttiği en sert tenkit, onun Safevî Hükümdarı Şah Süleyman'a ithaf ettiği *Terceme-i Çahârdeh Hadîş* adlı eserinde kaydettiği yorumlarıdır. Bu kitapta Safevîler'in ortaya çıkışıyla ilgili olarak İmam Muhammed Bâkır'dan nakledilen bir haberde, doğudan zuhur edip dini yüceltecek Safevî hükümdarlarının hâkimiyetinin Mehdî'nin zuhuru kadar devam edeceği, Safevîler'in kendilerinden sonra bu gücü on ikinci imama devredecekleri söylenmektedir (M. Takî Dânişpejûh, III/3, s. 1203-1204). Mîr Levhî, Meclisî'yi şâz ve zayıf olan bu haberi kendi arzusuna ve menfaatlerine göre yorumlamak, metni yanlış tercüme etmek, hükümdar ile avamı kandırmak ve coğrafya bilmemekle suçlamaktadır (*EP* [İng.], VII, 95). Bazı müellifler, Meclisîler'le arasındaki husumetten dolayı Mîr Levhî'nin, Meclisî'nin dedelerinden olduğunu ileri sürdüğü Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin kabrini tahrip ettiği kaydederse de (Hânsârî, I, 275; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâşirî*, VII, 6), onun gibi bir âlimin böyle bir teşebbüste bulunması mümkün görülmemektedir.

Mîr Levhî'nin ölüm tarihi bilinmemektedir; ancak *Kifâyetü'l-mühtedî*'yi 1083 (1672) yılında tamamladığına göre bu tarihten sonra vefat etmiştir. Onun, *Uşûlü'l-akâ'id ve el-Erba'în* adlı eserlerin sahibi olan Seyyid Muhammed Hâdî b. Levhî adında bir oğlu olduğu kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Kifâyetü'l-mühtedî fî ma'rifeti'l-Mehdî*. On ikinci imamın gaybetini ve sûfliliğin reddini konu alan Farsça bir eserdir (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, XVIII, 101). Telif tarihini taşıyan bir muhtasarı Meşhed Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde (Yazmalar, nr. 1121) kayıtlıdır (Muhammed Fâzil, s. 256-257). **2.** *Kitâbü'l-Erba'în*. Gaybetle ilgili birçok rivayeti ihtiva ettiği belirtilmektedir (Mirza Hüseyin Nûrî Tabersî, *Feyz-i Kudûsî*, s. 82, 126). Bu iki eserde İbn Şâzân en-Nisâbü'rî'nin *Kitâbü'l-Gaybe*'sinin kullanıldığı veya oradan alıntılar yapıldığı tarzındaki sözler dikkate alındığında bunları birbirinin aynı yahut konu itibarıyla yakın çalışmalar saymak mümkündür. Mîr Levhî'nin

gençlik yıllarında yazdığı kaydedilen kitapları da şunlardır: *A'lâmü'l-muhibbîn, İdrâ'ü'l-âkılin ve ihzâ'ü'l-mecânin, Münâzaratü's-seyyid ve'l-âlim* (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, XXII, 294), *Zâdü'l-ukbâ fi menâkıbi'l-e'imme ve'l-evsiyâ', Riyâzü'l-mü'minin ve hadâ'ıku'l-mütakîn*.

BİBLİYOGRAFYA :

Hânsârî, *Rauzâtü'l-cennât*, Tahran 1390, I, 275; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, Tebriz, ts., VI, 235-236; Mirza Hüseyin Nürî Tabersî, *Feyz-i Kudsi* (trc. Seyyid Ca'fer Nebevî), Tahran 1374 hş., s. 82, 126, 195; a.mlf., *Necm-i Şâkıb der Ahvâl-i İmâm-ı Gâ'ib*, Tahran, ts., s. 5; M. Takî Dânişpejuh, *Fihrist-i Kitâbhâne-i İhdâ'i-yi Âkâ-yi Seyyid Muhammed Mişkât*, Tahran 1335 hş., III/3, s. 1203-1204; *Nâme-i Dânişverân-i Nâşirî*, Kum, ts. (Dârü'l-fikr), VII, 6; Muhammed Fâzil, *Fihrist-i Kitâbhâ-yi Haftî-yi Kütübhâne-i Dânişkede-i İlahiyyât ve Ma'ârif-i İslâmî-i Meşhed*, Tahran 1361 hş., s. 256-257; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşâñifi's-Şi'a*, Beyrut 1403/1983, I, 427; IV, 150-151; XVIII, 101; XXII, 294; Abdul-Hadi Hairî, "Mađjilisi", *El²* (İng.), V, 1088; a.mlf., "Mađjilisi-yi Avval", a.e., V, 1089; a.mlf., "Mîr Lawhî", a.e. (İng.), VII, 94-95.

MUSTAFA ÖZ

MİR-i LİVÂ

(میر لواء)

Osmanlı teşkilâtında önceleri sancak denilen idarî bölgenin başında bulunan yönetici, sancak beyi; daha sonra XIX. yüzyılda miralayın üstünde bir askerî rütbe (bk. SANCAK).

MİR-i MİRÂN

(bk. BEYLERBEYİ).

MİR MUHAMMED MA'SÛM

(میر محمد مصوم)

(ö. 1016/1607)

Sindli tarihçi, hekim, şair, asker ve devlet adamı.

Tam adı Mîr Seyyid Muhammed Ma'sûm Nâmî Bakkarî'dir. Aslen Tirmizli olan ataları onun doğumundan birkaç nesil önce Kandeher'a göç etmiş ve burada Baba Şîr Kalender Zâviyesi'ne intisap ederek şeyhin türbedarlığını yapmaya başlamıştır. Babası Mîr Seyyid Sefâî gençliğinde Argun hânedanının başşehri Sind'deki Bakkar'a gitmiş, ilmi, dürüstlüğü ve samimiyetinden etkilenen Sultan Mahmud

Argun tarafından şeyhülislâmlık makamına getirilmişti. Seyyid Sefâî bir müddet sonra bölgenin tanınmış bir seyyid ailesinin kızıyla evlenmiş ve üç oğlu olmuştur. Babalarının vefatıyla aile sıkıntıya düşünce en küçük oğul Muhammed Ma'sûm ilim tahsili için Ekber Şah tarafından Bâbürlü topraklarına yeni katılan Gucerât'a gitti ve özellikle hadis alanında kendini yetiştirerek Mevlânâ Şeyh Hâmid'den icâzet aldı. Aynı zamanda Hindistan'daki İslâm hâkimiyeti ve kültürü konularında bilgi sahibi olan Muhammed Ma'sûm, 1583'te Ekber Şah'ın nazırlarından *Tabakât-ı Ekberî*'nin müellifi tarihçi Nizâmeddin Ahmed Herevî ile tanışıp onun yardımcısı oldu. İlmîni takdir edenlerden Gucerât Valisi Şehâbeddin Ahmed'in girişimiyle Ekber Şah tarafından kendisine önce yirmi, ardından -Ebül-Fazl el-Allâmî'nin *Âyin-i Ekberî*'sine göre- 250 sûvârlık bir mansab verildi; vefatı sırasında ise mansabı 1000 sûvârlık idi.

Savaş sanatında da maharet sahibi olan Mîr Muhammed Ma'sûm Gucerât, Sind ve Dekken seferlerine katılıp özellikle Kandeş muharebelerindeki yararlıklarıyla Ekber Şah'ın dikkatini çekti; başarılarını takdir eden sultan onu özel elçisi sıfatıyla Safevî Hükümdarı Şah I. Abbas'a gönderdi (1011/1602). Safevî sarayında hayat tarzı ve ilmiyle herkesi etkileyen Mîr Muhammed büyük iltifat gördü. Burada dört yıl kalıp Cihangir Şah zamanında Hindistan'a döndü ve onun izniyle Sind'e yerleşti; kısa bir süre sonra da vefat etti ve Bakkar'da sağlığında yaptırdığı türbeye gömüldü. Kaynaklarda ilmi, irfanı ve dürüstlüğüyle takdir kazanan Mîr Muhammed Ma'sûm'un servetini hayır işlerinde harcayan ve ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşan çok zengin bir kişi olduğu belirtilmekte, *Müntehabü't-tevârih* müellifi Abdülkadir Bedâünî onun dindarlığındaki samimiyetinden övgüyle söz etmektedir. Özellikle Sukkur ve Bakkar'da bazıları mimari şaheseri sayılan birçok cami, köprü, havuz, bahçe ve köşk yaptırmıştır.

Târîh-i Ma'sûmî adıyla da bilinen *Târîh-i Sind* Mîr Muhammed'in en tanınmış eseridir. Sind'in 92 (711) veya 93 (712) yılında Muhammed b. Kâsım es-Sekafî tarafından fethinden kendi zamanına kadarki tarihini konu alan kitap Sind tarihi hakkında yazılmış ilk eser olmasından dolayı dikkat çeker. *Târîh-i Ma'sûmî* dört bölüme ayrılmıştır. Sind'in Emevî ve Abbâsî devirlerinin incelendiği

ilk bölüm Ali b. Hâmid b. Ebû Bekir el-Küfî'nin 613'te (1216) Arapça orijinalinden Farsça'ya çevirdiği *Çeçnâme* (*Fetih-nâme-i Sind*) gibi Arapça kaynakların Farsça tercümelerine dayanmaktadır. İkinci bölümde Delhi Sultanlığı ve mahallî sultanlıklar dönemleri, üçüncüsünde Argun ve Argun Tarhan hânedanları, dördüncüsünde Bâbürlüler'in Sind'i fethi ve fetih sonrası ele alınmaktadır. Özellikle üçüncü bölümde zamanın tanınmış âlim, şair ve sanatkarlarının hayatları hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Mîr Muhammed Ma'sûm'un daha çok tarihçiliğiyle ün kazanmasına karşılık *Târîh-i Sind* başlı başına güvenilir bir kaynak sayılmamaktadır. Kitapta tarihler ve kronolojik sıralama zaman zaman birbirine karıştırılmış ve başta mahallî Somera hânedanı kısmı olmak üzere pek çok yerinde çeşitli hatalar yapılmıştır. Bu kusurlarına rağmen eser, daha çok üçüncü bölümde yer alan bilgiler ve XVI. yüzyıl Sind sosyokültürel hayatı ile Bâbürlüler hakkındaki değerlendirmeleri açısından vazgeçilmez bir kaynaktır. *Târîh-i Sind* yayımlanmış (Poona 1938) ve bazı bölümleri İngilizce'ye tercüme edilmiştir (*The History of India*, I, 215-252).

Aynı zamanda döneminin şairleri arasında yer alan Mîr Muhammed Ma'sûm gazeller, destanlar, kasideler yazarak bir divan meydana getirmiş ve şiirlerinde mahlas olarak Nâmî nisbesini kullanmıştır. *Ma'denü'l-efkâr* isimli mesnevisi de yaygın biçimde okunmaktaydı. Bunlardan başka *Mufâridât-ı Ma'sûmî* ve iyi bir hekim olduğunu gösteren *Ṭıbb-ı Nâmî* adlı iki risâlesi vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mîr Muhammed Ma'sûm, *Târîh-i Sind: Târîh-i Ma'sûmî* (nşr. Ömer b. Muhammed Dâvûd-pûte), Poona 1938, s. 124, 257; ayrıca bk. neşredeninin girişi, s. XXVII; Ebül-Fazl el-Allâmî, *Â'in-i Akbarî* (trc. H. Blochmann), Calcutta 1867, I, 230; Abdülkadir el-Bedâünî, *Müntehabü't-tevârih* (nşr. Mevlevî Ahmed Ali - W. N. Lees), Kalküta 1869, III, 364-375; Ferîd Bakkarî, *Zahiretü'l-kavânin* (nşr. Muñülhak), Karaçi 1961, I, 200-204; İskender Bey Münşî, *Târîh-i 'Âlem'ârâ-yı 'Abbâsî* (nşr. M. İsmâil Ridvânî), Tahran 1377 hş., II, 1047, 1076; Mumtaz Husain Patha, *Sind, Arab Period*, Hyderabad - Pakistan 1938, s. 171, 241, 395; Nasrullah-ı Felsefî, *Zindegâni-yi Şâh 'Abbâs-ı Evvel*, Tahran 1364 hş., IV-V, 1374-1377; *The History of India* (ed. H. M. Elliot - John Dowson), Delhi 1990, I, 212-252; İktidar Husain Siddiqi, "Dynastic History of Sind", *CHIn.*, IV/1, s. 322-325; Mahmudul Hasan Siddiqi, "Târîh-i Ma'sûmî: Date of Its Composition", *JPHS*, XIV/3 (1966), s. 200-207; "Mîr Muhammed Ma'sûm", *El²* (İng.), VII, 96.

İQTIDAR HUSAIN SIDDIQI